

A Szentgáli Olvasó Egylet Könyvtára

II.

A könyvtár fenntartása

Az egylet *jelentékeny összeget költött könyvtári célra*. Évente 40—50 forintot újságvásárlásra, s rendszeresen hozatott könyveket is. Az 1877. évi pénztári elszámolásból kitűnik, hogy könyvek vásárlására 29 forint 7 krajcárt, kötetésre 4 forint 65 krajcárt, újságokra 59 forintot költöttek. Tehát ebben az évben 92 forint és 72 krajcár jutott könyvtári célokra. 1895-ben ezeket az összegeket számolták el az egyéb kiadások között: újságokra 39 forint 1 krajcárt, könyvekre 19 forint 57 krajcárt. Ha nem is hoztattak minden évben könyvet, akkor is számottevő kiadásuk volt. Honnan teremtették meg rá az alapot?

A könyvtár fejlesztésének több forrása volt. Minden új belépőnek fizetnie kellett a könyvtár javára. Kezdetben nem határozták meg, később 50 krajcár lett a megszabott összeg.

Adományokkal is gyarapodott a könyvtár. 1864-ben *Bocsor István* pápai tanár és *Gál Imre* egyleti tag ajándékozott könyveket, *Tóth Pál* *kenesei* kasznár pedig két forintot. 1867-ben jegyezték fel, hogy *Gál Péter* országgyűlési képviselő most és más alkalommal is tíz forintot adott a könyvtárnak, melyért köszönetet szavaznak meg. Hasonló bejegyzés olvasható 1869-ből is. 1887-ben *Tury Etele* volt szentgáli segédlelkész, aki ekkor a soproni fegyház lelkésze volt, két könyvet küldött ajándékba.

Évente — néhány évtől eltekintve — *bált rendeztek*, melynek tiszta jövedelmét általában a könyvtár javára használták fel. A jegyzőkönyvekben több helyen található olyan bejegyzés, hogy a megtartott bál tiszta hasznát átadták a könyvtárosnak könyvvásárlásra. Persze ez sem történt mindig így, mert az 1897. évi bál nyereségét, 24 forint 65 krajcárt a borkezelési pénztárba utalták. Vagy például 1904-ben arról panaszkodott a könyvtáros, hogy az előző két évben a báli bevételt, 146 korona 68 fillért, illetve 62 korona 2 fillért nem a könyvtár javára fordították.

Az egylet fenntartásának, a könyvtár gyarapításának legfontosabb alapja a tagok által fizetett *tagdíj* volt. Ez három forintot tett ki hosszú időn keresztül. Az első világháborút követő inflációs években állandóan emelték, majd a pengő bevezetése után 10 pengőben állapították meg. Ezt 1936-ban 4 pengőre szállították le.

Az első világháború alatt *pénzügyi válságba* jutott az egylet. Ettől kezdve állandó anyagi nehézségekkel küszködött. Az újságokat még járatták, de könyvvásárlásra már egyre ritkábban jutott pénz. 1925-ben 20 könyvet vásároltak. Sajnos, nincs semmi adat a könyvek szerzőiről, címéről. Az *utolsó könyvbeszerzés 1929-ben, illetve 1930-ban történt*. Az 1929-ben vásárolt könyvek áráért, 133 pengőért perelték az egyletet. 1930-ban még megvették a Révai-lexikont, de árát csak kölcsönből tudták kifizetni. Ettől kezdve teljesen megszűnt a könyvek beszerzése. 1931-ben az egylet 1334 pengővel tartozott a takaréknak, ahol folyószámlája volt. Így nyilván nem jutott pénz könyvekre.

Könyvtárosok

A könyvtár kezelőjét a tagok közül választották. Minden évben januárban—februárban tartották a rendes évi közgyűlést. Ekkor került sor az egyleti tisztviselők (elnök, titkár, pénztáros, könyvtáros, később a magtáros, majd a borkezelő) megválasztására. Gyakorlatilag az történt, hogy a választott több évig megmaradt tisztviselésében. Így volt a könyvtáros esetében is.

Az egylet első könyvtárosa *Laposa Dániel* református segédlelkész volt. Egészen 1866-ig viselte ezt a tisztséget, amikor is elnök lett. Az ő tevékenysége, politikai magatartása meghatározó erejű az első években. Ő kezdeményezte az első könyvbeszerzéseket, nyilván a művek kiválasztásában is főszerepet játszott. Ő szerkesztette az egyleti székház alapkövében elhelyezett emlékiratot is. Utána csaknem harminc évig nem értelmiségiek, hanem gazdák vezették a könyvtárat.

1894-ben *Szalay Imre* református kántortanítót választották meg könyvtárosnak. Egészen 1905-ig viselte ezt a tisztséget, amikor is lemondott. Utóda *Szűcs Jenő*, aki szintén református tanító volt. 1915-ben rövid időre behívták katonának, de tisztségétől ekkor sem vált meg, csak 1917-ben, amikor elment a faluból. Utóda a tanítószágban, az egyleti tagságban és mindjárt a könyvtárosságban is *Kecskés Lajos* lett.

1920-ban *Vági Lajost*, 1922-ben *Hábrlik Istvánt*, 1923-ban *Roboz Zoltánt* választották meg. Ők takarékpénztári könyvelők voltak. 1929-ben *Csapó Ferenc* gazdálkodó vette át a könyvtárt. Az átvétel alkalmával jegyzőkönyvezték, hogy az eredeti állomány 956 mű, melyből az előző három könyvtáros alatt összesen 140 könyv tűnt el. Az itt közölt szám tekinthető a könyvtár legnagyobb állományának.

Ezután a könyvtár, vele együtt a könyvtárosi tisztség is veszített jelentőségéből a könyvbeszerzések megszűnése miatt.

A könyvtár használata

Alapszabályban rögzítették a könyvhasználat módját. Elrendelték a könyvtári jegyzék vezetését. 1865-ben jegyzőkönyvbe vették, hogy a könyvtár *nyitvatartási ideje* szerda és vasárnap 4 és 7 óra között van. A következő évben pedig azzal foglalkoztak, hogy a vidéki tagok a könyvtárból csak az alapszabályok III. cikkelyének 7. paragrafusa szerint vihetnek ki könyvet. A szabályzat szerint 30 napon túl naponként két krajcár *késedelmi díjat* kell fizetni. Ha a könyveket a szolga hozza be, a napidíját is meg kell téríteni. A rendelkezés felújítására nyilván azért került sor, mert nem ennek megfelelően folyt a kölcsönzés. Egyúttal arra is utal a jegyzőkönyvi bejegyzés, hogy a vidéki tagok is használták a könyvtárat.

Az egylet könyvtárat csak a tagok használhatták. Az újságokat a délutáni, esti ott-tartózkodás alatt olvasták. A beszélgetések, kártyázások erre módot is, időt is engedtek. A könyveket hazavitték.

A könyvtár forgalmáról képet alkothatunk egy megmaradt napló alapján, melyet 1891. február 1. és 1892. március 27. között vezetett *Kovács János* könyvtáros.

Az említett időszakban összesen 77 alkalommal tartottak könyvtári napokat, kölcsönöztek könyvet. Az olvasók télen gyakrabban, nyáron ritkábban vették igénybe a könyvtárat. 1891. februárban 16, márciusban 8, áprilisban 6 napon volt kölcsönzés, de májusban csak 3, júniusban 2, augusztus, szeptember, október hónapban csak 1—1 nap vittek könyvet, míg júliusban senki sem kölcsönzött. Novembertől kezdve ismét emelkedik a forgalom, mert ebben a hónapban 7, decemberben 6 a könyvtári napok száma, 1892. januárban 11, februárban pedig 12. Márciusban, a csonka hónapban csak 3. A kölcsönzésnek ez a hullámváltozása megfelel a falusi élet ritmusának, a falusiak szabad idejének.

Egy-egy alkalommal egy-öt tag vitt könyvet, három esetben hét, egy alkalommal kilenc. Összesen 189 esetben kölcsönöztek könyvet. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy az egylet 41 tagja használta a könyvtárat. 1888-ban az egyletnek 52 tagja volt. Ez a szám 1891-re nem változhatott. Ezek szerint tehát 11 olyan tagja volt az egyletnek, aki ebben az időszakban nem kölcsönzött könyvet.

A kölcsönzők között megtalálhatók az egylet értelmiségi tagjai: a tanítók, a papok, a patikus. A község orvosa kilenc kötetet vitt ki. A *legszorgalmasabb olvasó* a már többször említett *Gál Imre* volt. Az év folyamán negyvenkét könyvet vett ki. **Rajta** kívül még négy olyan tag van, aki húsznál több könyvet olvasott el. Valamennyien helybéli gazdálkodók. Közöttük van a könyvtáros is. Viszont kilenc név csupán egy-egy könyvvel szerepel a naplóban.

A 189 olvasó 301 könyvet vett ki. 294 esetben regényeket, verseket, *színműveket*, történelmi feldolgozásokat, politikai írásokat, hét esetben pedig a *Vasárnapi Újság* négy évfolyamát.

A 294 könyvkölcsönzés 147 műre vonatkozott. Ezek közül egyet nyolc esetben, kettőt hét, három hat, ötöt öt, kilencet négy, tizenkilencet három, harmincegyet két, nyolcvanegyet egy-egy alkalommal vittek ki a könyvtárból.

A legnépszerűbb író *Jókai Mór* volt. Művei közül a tárgyalt időszakban harminckilencet olvastak el összesen 129 kölcsönzés során. Ez az összes művek 25,8, s az összes kölcsönzési esetek 42,9 százalékát teszi ki.

Erdemes azokat a könyveket cím szerint is felsorolni, amelyeket legalább ötször kölcsönöztek: *Jókai Mórtól* a Névtelen vár 8, A három márványfej, valamint *Boccaccio* Dekameronja 7, ugyancsak *Jókai Mórtól* a Fehér rózsza, továbbá az *Akik kétszer halnak* meg és a Szeretve mind a vérpádig 6, A cigánybáró, A kétszaru ember, A ma, az Egy az isten és a Kalózkirály 5 alkalommal szerepelt a kölcsönzött művek között.

Ezek között tehát csak egy könyv volt, amit nem *Jókai* írt. Nem akarom a teljes *Jókai* listát adni, csupán néhányat említek meg a kölcsönzött művek közül: Az aranymember, Az elátkozott család, az És mégis mozog a föld, a Fekete gyémántok, A jövő század regénye, A kőszívű ember fiai, a Rab Ráby, a Szegény gazdagok.

Feltétlenül ide kívánkozik egy megjegyzés. Hogy mennyire figyelemmel kísérték a könyvpiacot, a könyvkiadást, azt éppen a *Jókai* művek listája mutatja. Az 1891—92-es könyvtárnaplóban a kölcsönzött művek között az 1885-ben kiadott *A lőcsei*

fehér asszony, az 1887-ben és 1888-ban megjelent A három márványfej, illetve Lenczi fráter is szerepel.

Jóкаи után *Jósika Miklós* következett a népszerűségben. Tőle 18 művet kölcsönöztek 29 esetben. Ez a művek 12,2, a kölcsönzési esetek 9,3 százalékát jelenti. *Jósika* emigrációban írt könyvei nagyobb népszerűségnek örvendtek, mint a forradalom előtt írt művei. Jól esik megállapítani, hogy az Abafit, a magyar irodalomtörténet korszakos regényét hárman vitték ki még a század végén is.

Anélkül, hogy teljességre törekednék, a könyvtárjegyzékből felsorolok még néhány művet: *Mikszáth Kálmán*: A tekintetes vármegye, Tót atyafiak, A jó palócok; *Eötvös József*: Magyarország 1514-ben, A karthausi; *Kemény Zsigmond*: Magyar ember, Rajongók; *Petőfi Sándor* versei; *II. Rákóczi Ferenc* emlékiratai; *Kisfaludy Sándor* munkái; *Széchenyi István*: Hitel; *Szathmáry Károly*: Ábrándozók, Sirály, Magyarhon fénykora; *Dickens*: Twist Olivér; *H. Beecher-Stowe*: Tamás bátya kunyhója; *Dumas*: Gróf Monte Kristóf [így!]; *Eugen Sue*: A bolygó zsidó.

Látjuk tehát, hogy az egyleti tagok érdeklődése széles körű volt. S az is megállapítható, hogy a *politikai hagyomány még élt* az egyletben, elsősorban az öregek körében.

A falu szellemi életének központja

A Szentgáli Olvasó Egyletnek nagy művelődéstörténeti jelentősége van. Az *elsők között alakult meg* az országban. A község vadászhagyományaira, a *negyvennyolcas hagyományokra* épült, azokat ápolta. Bár kizárólag művelődési céllal jött létre, működésének mély politikai tartalma volt. Tagjaiban, de környezetében is ébren tartotta a nemzeti ellenállás gondolatát. Az egyleti székház alapkövébe zárt emlékirat nyílt Habsburg-ellenes állásfoglalás. Ebben például azt írják, hogy a császári kormány 1861-ben 600 katonát küldött adóvégrehajtásra Szentgálra, majd így folytatják: „Látni lehetett ekkor utzásokon síró özvegyeket, árvákat, kiknek utolsó falatjokat a' sarcoló zsoldos emészté fel, — mint általában fogva a hazába: úgy e' község lakossága is sokat szenvedett 14 éven át.” A könyvtárban felhalmozott, irodalmilag is, politikailag is túlnyomóan *értékes művekből álló állomány* értékes olvasmányt, hasznos elfoglaltságot adott a tagoknak. A járatott és olvasott újságokból politikai beállítottságuknak megfelelő szellemben tájékozódhattak a haza és a nagyvilág eseményeiről.

Az *egyleti székház a falu szellemi életének központja volt*. Esténként a tagok olvastak, kártyáztak, beszélgettek. Itt tárgyalták meg az újságok híreit, beszéltek meg a község eseményeit, s itt fogadták a képviselőket is. A székház alkalmas volt ünnepélyek, megemlékezések tartására, sőt családi események, mint például eljegyzések megrendezésére is. Az egyleti bál társadalmi esemény volt. A meghívandó személyekről nagy vitákban döntöttek. Rendezőbizottságot választottak, meghívókat nyomtattak, bort vettek, vacsorát rendeltek.

Az egylet kezdeti, *értékes tevékenysége a századforduló körüli időben megváltozott*. A kizárólag olvasóköri jelleg már a magtár szervezésével megszűnt. Gazdasági vállalkozás jellegét öltötte, de ebben az időben még megmaradt a könyvtár hangsúlyos szerepe. A bormérés létrehozása után az egylet *átalakult kaszinóvá*, tevékenységének fő területe a mulatozás lett. Ezt fejezi ki az a jegyzőkönyvi bejegyzés, melyben a tagok felszólították a vezetőséget, hogy gondoskodjék a kellő mennyiségű borról a résztvevők számának növelése érdekében. Ezután gazdasági jelentőségét is elvesztette az egylet. Nem volt haszonforrás a részvényes tagok számára sem, s anyagilag is nehezen tudta magát fenntartani.

A századforduló politikai fordulatot is hozott. Az egylet *elvesztette korábbi haladó szerepét*. Ideológiájában is, politikai tevékenységében is a maradiak befolyása alá került. Nem volt képes az új gazdasági-politikai viszonyok között megújítani magát. A felszabadulás után végleg elvesztette talaját, és mikor feloszlatták, már csak a régi nagy egylet árnyéka volt.

Rákóczi István

MEGJEGYZÉS A KÖVETKEZŐ STATISZTIKAI TÁBLÁZATHOZ. A szolgálati helyek számában a művelődési autók kölcsönzőállomásainak kivételével minden olyan szervezeti egység szerepel, amely tényleges közművelődési szolgáltatásokat nyújt a lakosságnak. Azokat a módszertani központokat, illetve könyvtári igazgatási központokat, amelyeknek nincs közönségszolgálatuk, az elmúlt három év gyakorlatának megfelelően nem számítottuk a szolgálati helyek közé.